

Morteza Motahhari

POTREBE VREMENA

Sažetak

Sljedeći izbor iz govora uvaženog profesora Motahharija kritizira neke karakteristike evrocentrizma i nelogično slijeđenje modernizma i vesternizma u vremenu kada je propaganda evrocentrizma u Iranu bila veoma snažna i aktivna - preciznije u vrijeme vladavine šaha Pahlavija. (prof. dr. M. J. Pirmoradi)

Borba protiv evrocentrizma s jedne i slijepog slijeđenja modernizma i vesternizma s druge strane, ponekad je dovođila do ekstravagancije i neumjerenosti u islamskim zemljama. Profesor Morteza Motahhari, suvremeni iranski mislilac nastoji izbalansirati takve ekstreme. Kritikuje gledište koje kaže "Sve što je moderno - ispravno je" i objašnjava značenje zahtjeva vremena. U ovom ćemo članku vidjeti da čuvanje vlastite tradicije ne znači i neprihvatanje ispravnih rezultata moderne civilizacije.

U ISLAMSKOM svijetu odigrali su se misaoni tokovi koje treba nazvati ekstravagancijom i naznanjem, tokovi koji su bili jedna vrsta ekstremizma i neprikladne intervencije unutar vjerskih pitanja. Recipročno tome odigrali su se i tokovi koji su bili neumjereni. Osnovno pitanje o kojem želim da govorim je pitanje harmonije, odnosno usklađenosti društva sa nužnostima vremena. To pitanje može se promatrati iz dva ugla - jedan je ekstravagancija, neumjerenost i neznaje, a drugi okoštalog. Musliman treba vjerovati u Kur'an i ići nekim srednjim putem. Danas trebamo pronaći pravi put koji je između okoštalogosti i tvrdolinijaštva. Dakle, upavo zato što smo muslimani u usklađivanju sa nužnostima vremena ne trebamo biti ni nezalice ili ekstremi niti nepopustljivi?

Pomoću kojeg kriterija trebamo shvatiti da li se nalazimo u srednjoj grupi, odnosno među umjerenim narodom, kako to navodi

Kur'an, ili smo pak iz ekstravagantnog staleža neznalica ili tvrdokornih?

Prvo ćemo objasniti značenje pojma nužnosti vremena. On označava vrijeme koje je stalno u fazi proticanja i u svakom svom dijelu ima jedan poseban zahtjev. Npr. 20. stoljeće ima zahtjeve koje 19. stoljeće nije postavljalo ili, recimo, druga polovina 20. stoljeća ima zahtjeve koji nisu postojali u njegovoj prvoj polovini.

Prema jednom tumačenju ovog pojma, pošto novo stoljeće ima i nove zahtjeve, mi trebamo sami sebe uskladiti sa ovim nužnostima, tj. pojavama koje su se javile u ovom dobu, i da ih prihvatimo. Postoji i tumačenje po kojem nužnosti vremena predstavljaju zahtjev ljudi novog doba - znači, ukusi i želje ljudi u različitim vremenima su različiti i prema ovome trebamo vidjeti šta se to sviđa većini ljudi i šta je opći ukus, te slijediti ono što je općeprihvatljivo.

Ako je značenje pojma nužnosti vremena u skladu i sa jednim od ovih tumačenja, onda nije ispravno da čovjek slijedi zahtjeve svog vremena. Znači, nije ispravno slijediti sve ono što se pojavi u novom stoljeću samo zato što je to pojava novog doba ili slijediti ono što se dopada većini. Sada se nameće pitanje - da li je sve što se dogodilo u novom dobu dobro i u interesu sreće čovječanstva? Odnosno, da li je čovjek stvoren tako da je sve novo obavezno i u interesu njegove sreće? Da li je moguće da nešto novo što se pojavi u ovom stoljeću vodi ka dekadenciji ili korupciji društva? Da, moguće je. Moguće je da pojave svakog vremena budu u interesu sreće, ali isto tako i da vode ka nesreći.

U historiji imamo i reformiste i reakcioniste. I reformist i reakcionista rade protiv vremena, s tim da reakcionari rade protiv vremena, a reformisti protiv korupcije i odstupanja sa pravog puta. Cijeli svijet Sejjida Džemaluddina Asada Abadija (Afjani) smatra reformistom jer se on nije slagao sa onim što je postojalo u njegovo doba. I iz ovog vidimo da svijet ne prihvaća da je sve što je pojava jednog doba ili pak ono što se dopada većini, isto tako i dobro. Nasuprot tome, svako ko bi danas čitao historiju života Molla Amina Estrabadija rekao bi da je on reakcionar, znači da se suprotstavljao napretku i razvoju svoga vremena. Dakle, upravo na osnovu toga što postoje i jedni i drugi, pojave vremena mogu imati dva stanja: stanje napretka i razvoja i stanje dekadencije i nazataka. Znači, u svakom vremenu moguće je da čovjek zaluta sa pravog puta. I nije tačno da

moramo biti prilagođeni i u skladu sa svim pojavama vremena. Naposljetku, harmoniju sa zahtjevima vremena u značenju mode i svidanja ljudima ne možemo prihvatiti. Znači da ne trebamo gledati šta je ukus većine ljudi našeg doba. Npr. heroin je pojava savremenog doba i proizvod je napretka hemije. Moda oblačenja mini-suknje i homoseksualizam isto su pojave tog vremena. Znači li to, onda, da ih moramo prihvatiti?

Na osnovu ovoga vidimo da samo dopadanje nečeg današnjem svijetu ili većini ljudi nije dokaz da je to nešto i ispravno. Ili drugi primjer - islam za iskorjenjivanje krađe kaže: "Ruku kradljivcu trebete odsjeći!" Mnogi kažu da se današnjem svijetu taj način ne sviđa. Dakle, taj način nije dobar. Mi ih onda pitamo: "Da li uopće treba iskorijeniti krađu li ne?" Bez sumnje svi bi odgovorili pozitivno. Mi bismo mogli reći da se i praktično dokazalo da bi, ako se ovakva presuda ostvaruje, i krađa mogla biti suzbijena. Hadžije koje su prije pedeset godina išle na hadždž, sada dobro znaju šta su u pustinjским prostranstvima Saudijske Arabije radili razbojnici i kradljivci. Desilo se da su opljačkali karavan od čak pet stotina ljudi. Samo su četiri ruke tada odsječene, no mi smo svjedoci kakva sigurnost postoji danas u tom području.

Da li je današnji svijet pronašao bolju formulu od ove? Ako jeste i ako su njeni rezultati učinkovitiji i bolji, i mi ćemo je prihvatiti. Možda će neko reći da kradljivca prvo treba pokušati preodgojiti. Zar mi kažemo da ne treba? Pitanje je zapravo sljedeće - šta treba raditi sa onim na koga odgoj nije utjecao i ponovo nastavlja sa lošim djelima? Da li pedagogija ima dovoljno moći da zaustavi krađu i kriminal u svijetu? Ako je ona ima, onda u svijetu više ne bi trebali postojati takvi oblici narušavanja zakona.

Prije nekoliko godina u tadašnjoj Zapadnoj Njemačkoj objavljena je jedna reportaža u kojoj se navodi da je u jednoj godini opljačkano više od 80-tak banaka. Ili npr. vidite da su gangsteri u Americi rašireni u tolikoj mjeri da je otvorena čak i posebna škola za njih - škola koja im služi za "usavršavanje" metoda i načina krađe. Poslije svega ovoga, nemojte samo reći da se današnjem svijetu ne bi sviđjeli neki od islamskih načina sprječavanja takvih stvari! Recite šta je to današnji svijet učinio da bi one bile spriječene?

Poruka ovih riječi je da muslimani ne trebaju dozvoliti da potpadnu pod uticaj onoga što se sviđa većini. Hazreti Ali je rekao:

“Na pravom putu ne bojte se onih od kojih ste manji” (*Nahdžul-Balage*, hutba 199). Znači, imajte svoje “ja”! Jedan od najvećih ljudskih problema je upravo posjedovanje vlastitog “ja”. Ponekad neke nacije, kada vide da se nešto dopada većini, jednostavno nemaju smjelosti kazati da je većina pogriješila - manjina je u pravu.

Postoji i sljedeće tumačenje nužnosti vremena. Neke stvarne potrebe čovjeka se sa proticanjem vremena mijenjaju. Osovina čovjekovih aktivnosti je potreba. Bog je čovjeka na ovom svijetu stvorio zajedno sa nizom stvarnih potreba, kao što su potreba za hranom, odjećom, stanom, poljoprivredom, šivanjem vlastite odjeće, prenosom i transportom roba, putovanjem, naukom, tehničkim dotignućima i sl. Neke od ljudskih potreba su stalne i ne mijenjaju se, dok su neke druge promjenljive. Nepromjenljive su npr. čovjekove potrebe za ibadetom, vezom sa Bogom, duhovim usavršavanje, vezom sa drugim stvorenjima, poput određene ljudske veze sa biljkama, životinjama itd.

Religija uvijek određuje cilj i put za njegovo dostizanje, ali ne i sredstvo potrebno za realizaciju - to se prepušta ljudskom razumu.

No, čovjeku je za njihovo zadovoljavanje potreban niz instrumenata i sredstava, koja se u različitim vremenima bitno razlikuju zato što ih gradi sam čovjek svojim mislima i kreativnošću. Religija uvijek određuje cilj i put za njegovo dostizanje, ali ne i sredstvo potrebno za realizaciju - to se prepušta ljudskom razumu. Korišćenjem tog potencijala čovjek postepeno zadovoljava svoje potrebe, ali svaki dan odabire bolja sredstva i nastoji što lakše i sa što manje troška ostvariti taj cilj. Ako nakon izvjesnog vremena pronade sredstva koja mu to omogućavaju, prethodna automatski odbacuje. Harmonija sa zahtjevima vremena i ovi zahtjevi vremena proistjeću iz stvarnih ljudskih potreba. Nema nijedne stvarne potrebe koju islam uskraćuje. Na osnovu toga, islam korišćenje modernih sredstava za ostvarivanje dozvoljenih i legalnih ciljeva smatra ispravnim.

Materijalisti kažu da su sve ljudske potrebe promjenljive. Po njima, u principu čovjek nema stalnih i nepromjenjivih potreba, znači ne postoji na svijetu ništa za čim čovjek stalno i u svakom vremenu ima potrebu. Ovo pitanje posmatramo na dva načina - jedan je filozofski, a drugi socijalni. Sa filozofskog aspekta sve na svijetu je promjenljivo i ne postoji ništa što je stalno, a sa socijalnog sve u

društvu je rezultat društvene potrebe, a društvene potrebe čovjeka se stalno mijenjaju. Prvo ćemo analizirati filozofski aspekt. Ako se smisao riječi iz prethodne rečenice vezane za njega svodi na materijalni svijet, tj. ako kažemo da su sve materijalne sinteze na svijetu promjenljive, onda je ta rečenica tačna i nećete pronaći nijednu materiju koja će ostati ista od početka do propasti svijeta.

Kur'an kaže: *Ti vidiš planine i misliš da su nepomične, a one promiču kao što promiču oblaci*, (sura En-Neml, ajet 88). Heraklit je rekao da se niko ne može dva puta u jednoj rijeci okupati, što bi značilo da se drugi put promjenila i ta osoba i sama voda rijeke. Tijelo jednog čovjeka se u toku života par puta promijeni, ali postoji i činjenica da on ipak ostaje on. To pokazuje da u čovjeku postoji istina koja nije promjenljiva kao što je to materija. Ova nepromjenljiva istina osnov je ljudske ličnosti. Zove se duša.

Treba obratiti pažnju na sljedeću činjenicu. Naime, postoji razlika između riječi "sve materijalno se mijenja" i riječi "svi zakoni se mijenjaju". Ukoliko prihvatimo prvo, onda ne možemo prihvatiti drugo. Želim kazati da čovjek ima niz nebeskih zakona koji su zauvijek nepromjenljivi. Kolika je greška to što neki misle da je sve što je staro uz to nužno i netačno. Npr. kažu feudalizam je star. Na osnovu toga on je i loš. Zar je feudalizam onda kada je bio mlad bio ispravan? Da li je feudalizam od samog svog početka bio dobar ili loš? Ne može se reći da, pošto je ostario, postao i pogrešan. Ako je nešto pogrešno, nema nikakve veze da li je mlado ili staro. Dakle, ovaj filozofski princip ne možemo primjeniti na pitanje zakona - on se odnosi samo na stvari i tijela.

S druge strane oni koji kažu da se sve u društvu, poput nauke, umjetnosti, industrije, sudstva, vjere, morala, politike i prava, stalno mijenja, sve ovo zapravo smatraju samo granama jednog drveta čiji se korijen stalno mijenja. Oni pod tim korijenom podrazumijevaju ekonomiju. Znači, za njih je cilj svih ljudskih aktivnosti samo punjenje stomaka, ali danas je potvrđeno da je takav princip najveća greška. Čovjek se razlikuje od životinje. Ako čovjek ima stomak, ima i misli,

Čovjek se razlikuje od životinje. Ako čovjek ima stomak, ima i misli, dušu, srce i senzibilnost. Mnogi ljudi zanemaruju ekonomski interes da bi dostigli znanje. Postoje i oni koji koliko god da su sami gladni, dijele svoju hranu sa drugima.

MOHAMMAD J. PIRMORADI, Filozof za omladinu

dušu, srce i senzibilnost. Mnogi ljudi zanemaruju ekonomski interes da bi dostigli znanje. Postoje i oni koji koliko god da su sami gladni, dijele svoju hranu sa drugima.

S perzijskog: Belma Subašić

Summary

The struggle against eurocentrism on one hand and blindly following of modernism and westernism on the other hand sometime have led to extravagancy and intemperance in the Islamic countries. Professor Morteza Motahhari, a contemporary Iranian intellectual thinkers, tries to keep balance between these two extremes. He criticizes the opinion which says: "Everything that is modern it is right" and explains the meanings of "demands of time". In this article we shall see that the preservation of one's own tradition does not necessarily mean rejection of the right results of modern civilization.